

Perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon käytön seuranta ja ennakointi kuntanäkökulmasta

Perustuslaki turvaa kansalaisille terveyspalvelut. Kansanterveyslaki vuodelta 1972 on valmisteltu vuoden 1960 ja 1970 luvun taitteessa, jonka jälkeen väestön terveydessä on tapahtunut merkittävää kehittymistä. Kansanterveyslakia ollaan nyt ajanmukaistamassa. Uuden kansanterveysyön lakiluonnoksen perusteluosassa todetaan, että kansanterveysyön tavoitteena on kuntalaisten mahdollisimman hyvä terveys, joka pitäisi olla mahdollisimman tasapuolisesti kaikkien saatavissa. Vaikka kansanterveys on monien osoittimien mukaan parantunut, ovat sosiaaliryhmien ja sukupuolten väliset erot säilyneet suurina. Tupakointi, ravitsemusvirheet, liikunnan vähäisyys ja alkoholin liikakäyttö selittävät väestön sairastavuudesta ja ennenaikaisesta kuolleisuudesta 60–70 prosenttia. Useimmat terveyden rakenteelliset taustatekijät esimerkiksi mahdollisuudet tehdä terveyttä edistäviä valintoja tai elää terveyttä edistävissä ympäristössä ovat terveydenhuollon ulottumattomissa. Siksi kunnan tulee ottaa väestön terveys huomioon kaikissa kunnan toiminoissa ja tehdä yli hallintokuntarajojen ulottuvaa yhteistyötä terveyskysymyksissä. Tavoitteellinen johtaminen, toiminnan suunnittelu ja arviointi edellyttävät, että kunta seuraa väestön terveydentilan kehittymistä väestöryhmittäin.

Terveydenhuollon suunnittelu, seuranta ja arviointi edellyttävät kattavia tietoja terveyteen vaikuttavista tekijöistä kunnissa. Tietolähteenä ovat väestötutkimusten lisäksi erilaiset tilastot ja rekisterit. Tutkimuksessa perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon käyttöä tarkasteltiin kunnan näkökulmasta olemassa olevien tietokantojen ja rekisterien avulla. Terveyttä koskevat tietokannat ja rekisterit sisältävät runsaasti käyttömahdollisuuksia, joita ei ole kunnissa vielä hyödynnetty informaatio-ohjaukseen terveydenhuollon päätöksenteossa ja suunnittelussa. Tutkimusajankohtana vain puolessa terveyskeskuksissa kirjattiin potilaiden lääkerissäkäyntisytyt tietokantoihin. Epäselvää on, käytetäänkö kirjattu tieto sen jälkeen hyödyksi väestön terveyspalveluja suunniteltaessa tai terveyden edistämishjelmissä.

Terveyspalvelujen tarvetta voidaan määritellä useilla eri tavoilla ja useista eri lähtökohdista. Terveyspalvelujen tarvetta voivat määrittää asiantuntijoiden ja kansalaisten terveyskäsitykset. Terveyspalvelujen käyttö ei ole synonyymi terveyspalvelujen tarpeelle, koska siihen vaikuttavat oleellisesti terveyspalvelujen käyttötavat, päätös haakeutua palvelujen piiriin ja sairauden havaitsemiseen liittyvät asiat.

Oikeudenmukaisuudella ja tasa-arvolla perustellaan terveyspalvelujen kysyntää ja tarjontaa terveydenhuollossa. Keskeisiä käsitteitä eri maiden terveydenhuollossa ovat oikeudenmukaisuus ja epäoikeudenmukaisuus sekä tasa-arvo ja eriarvoisuus, joihin kulttuurierot vaikuttavat ja joista voidaan johtaa terveyspalvelujen tarjontaan ja kysyntään liittyviä tarpeen määrittelyjä.

Tutkimuksessa menetelmällisenä lähtökohtana käytettiin yhteisöistä tehtävää analyysiä, jonka avulla pystytään arvioimaan maantieteellisesti rajatun väestön terveyspalvelujen käyttöä. Yhteisöanalyysistä oletetaan olevan apua kunnan päätöksenteossa suunniteltaessa terveyspalveluja väestölle. Yhteisöanalyysin avulla muodostettavan yhteisödiagnoosin avulla voidaan tehdä johtopäätöksiä väestön terveystarpeista ja arvioida olemassa olevan terveydenhuoltojärjestelmän toimivuutta ja vaikuttavuutta sekä suunnata rajallisia voimavaroja oikeisiin kohteisiin. Väestön oman toiminnan merkitys on ratkaiseva esimerkiksi sydän- ja verisuonitautien, syöpätautien ja tuki- ja liikuntaelinsairauksien ehkäisyssä. Yhteisödiagnoosin tuottama tieto voidaan kohdentaa riskiryhmille, ja samalla voidaan tukea omaehtoista terveydenhoitoa. Erityisesti väestövastuudessa perusterveydenhuollossa väestön tuntemuksen merkitys korostuu. Kattava yhteisödiagnosi kertoo, missä määrin väestö on tyytyväinen nykyisiin palveluihinsa. Tutkimus ja kehittämistyössä yhteisödiagnostiikka on ennen kaikkea laadunvarmistuksen apuväline, jolla voidaan seurata terveydenhuollon kustannuksia, tuottavuutta, vaikuttavuutta ja tehokkuutta. Terveydenhuollon tulosten arviointi edellyttää väestön terveydentilan seuranta.

Tärkeintä olisi löytää ne mittarit, joilla voidaan tehdä kattava yhteisöanalyysi ja sen jälkeen tehdä perusteltu yhteisödiagnosi, jonka avulla voidaan laatia kunnan hyvinvointiohjelma siten, että se saadaan sisällytettyä kunnan talousohjelmaan.

Tässä tutkimuksessa pääpaino asetettiin käytännön sovellutuksen

laadintaan, jolloin merkittäviksi asioiksi nousi tietojen helppo saata-
vuus, tulkittavuus ja edullisuus.
Tutkimuksessa tarkastelun kohtee-
na oli erikoissairaanhoidon ja pe-
rusterveyspalvelujen palvelujen
käyttö kolmessa väestöltään erisuu-
ruisessa kunnassa Sauvossa, Paimi-
ossa ja Turussa.

Tietokantoina tutkimuksessa
käytettiin Hilmoa, Aittaa ja Sotkaa.
Hilmo on valtakunnallinen hoitoil-
moitusrekisteri. Sen tietosisältönä
ovat sosiaali- ja terveydenhuollon
laitoshoidon, asumispalvelut ja sään-
nöllinen kotihoito, päiväkirurgia
sekä avohoito vuodesta 2003 läh-
tien. Kerättäviä tietoja ovat mm.
asiakkaan tunnistetiedot, ikä, suku-
puoli, kotikunta, hoitoon liittyvä
hoitoaika, diagnoosi- ja toimenpi-
detiedot sekä tiedot hoitoon lähet-
tävästä tahosta sekä jatkohoitopai-
kasta. Aitta-suoritettietokanta on
Varsinais-Suomen sairaanhoitopiir-
in ja Turun terveystoimen oma
tietokanta, josta saadaan tiedot kai-
kista Turun kaupunginsairaalassa ja
sairaanhoitopiirin alueilla hoide-
tuista potilaista vuodesta 1999 läh-
tien kustannustietoineen. Sotka-ti-
lastotietokanta on keräystietokanta
ja se sisältää tilastotietoja jokaisesta
Suomen kunnasta ja erityisesti tie-
toja kuntien sosiaali- ja terveystoi-
mesta. Tilastoissa käsitellään mm.
seuraavia aihealueita: yleisiä tausta-
tietoja kunnasta, kunnallistaloutta,
väestötietoja, perheitä ja asumista,
sairastavuutta ja kuolleisuutta, so-
siaali- ja terveystoimen taloutta ja
työvoimaa sekä sosiaali- ja terveys-
toimen laitosten ja avopalvelujen ja
niitä tukevien hoitomuotojen asiak-
kaita ja käytettyjä palveluita.

Tutkimuksessa toisena menetel-
mällisenä lähtökohtana käytettiin
deskriptiivistä tulevaisuudentutki-

musta, jonka avulla menneisyyden
kehityslinjoja tutkimalla tehdään
yleensä kvantitatiivisiin menetel-
miin perustuvia ennusteita tulevai-
suudesta. Terveydenhuollon tutki-
muksissa ja terveydenhuollon suunnit-
telussa eri laitoksissa on hyvin
vähän kiinnitetty huomiota aikasar-
ja-analyysiin perustuvaan terveys-
palvelujen käytön ennustami-
seen. Taloustieteissä ja rahamarkki-
noilla menetelmien sovelluksia on
käytetty runsaasti. Hoidon käyttö
ja sairastavuus muuttuvat Suomessa
hitaasti. Se on ominaisuus, joka li-
sää luotettavuutta aikasarjamene-
telmien käytössä.

Luonnoksessa uudeksi kansan-
terveyslaiksi todetaan lain peruste-
luosassa, että terveyden edistäminen
ei yleensä vaadi merkittäviä voima-
varoja. Usein riittää, että kunnassa
päätöksiä tehdään ja käytäntöjä
muutetaan niin, että ne tukevat ter-
veyttä. Ottamalla terveys huomioon
rakenteisiin kohdistuvia päätöksiä
tehtäessä saavutetaan pitkäaikaisia
terveysvaikutuksia. Voidaan arvioi-
da, että nykytiedon mukaisin ter-
veyden edistämisen keinoin ja ter-
veyden edistämiseen sijoittamalla
voitaisiin väestön sairastavuutta vä-
hentää lyhyellä aikavälillä jopa 20
–40 prosenttia.

Kunnissa pohditaan jatkuvasti,
miten tarjota kuntalaisille terveys-
palvelut niukkenevin voimavaroin.
Suurimmassa osassa Suomen kuntia
ja kaupunkeja noin puolet tervey-
denhuoltoon tarkoitetuista varoista
menee kalliiseen erikoissairaanhoi-
toon. Kunta tilaa ja järjestää terveys-
palvelut väestölleen, joten tilaa-
jien ja järjestäjien osaamista olisi
kehitettävä vastaamaan väestön
palvelujen tarpeeseen ja hillitsemään
terveyspalvelujen kustannuksia.
Toiminnan suunnittelu pohjau-

tuu perinteisesti takautuvien talous-
lukujen seurantaan. Toisaalta ter-
veydenhuollon tulevaisuudensuun-
nitelmat ovat perustuneet olemassa
oleviin palvelurakenteisiin ja rahoit-
usjärjestelmiin, jotka ovat ohjan-
neet palvelujen tarjontaa. Poliittiset
päättökentekijät saattavat ohjata
toimintaa niukoin tiedoin. Päätök-
senteon asiasisältöön ei ole paneu-
duttu, tai päätöksenteon pohjana
olevat asiantuntijoiden tekemät terveys-
palveluiden tarvearviot eivät
ole riittävän hyvin valmisteltuja.
Perinteisessä kuntien terveyden-
huollon suunnitteluprosessissa ei
kuntalaisten tai kaupunkilaisten
elinolosuhteita ja muita terveyden-
tilaan ja hyvinvointiin liittyviä teki-
jöitä ole huomioitu kokonaisvaltai-
sesti, vaan virkamiehet työskentele-
vät omissa hallintokunnissaan il-
man laajempaa yhteistyötä. Kunnis-
ta puuttuu tietoa ja resursseja tehdä
kokonaisvaltaisia kuntalaisten terveys-
palvelujen tarpeisiin pohjautuvia
terveydenhuollon kokonais-
suunnitelmia.

Tutkimuksessa käytettyjen tie-
tokantojen hyödyntäminen edellyt-
tää, että kunnat panostaisivat rek-
rytoinnissaan asiantunteviin tervey-
denhuollon suunnittelijoihin tai
vähintään, että terveydenhuollon
toiminnoista vastaavilla olisi ajan-
mukaiset tiedot rekisterien käytön
mahdollisuuksista. Valtakunnalli-
sella tasolla ja tutkimuksessa rekis-
terejä käytetään runsaasti, mutta
paikallistasolla käyttö ja tiedon ke-
räminen on satunnaista.

PÄIVI OVASKAINEN

FT, tutkija

Turun yliopisto

Lääketieteellinen tiedekunta